

КАПІТАЛ ТА ВИРОБНИЧІ ФОНДИ ПІДПРИЄМСТВА

Мета вивчення теми: ознайомлення з економічною сутністю капіталу підприємства та його складовими; класифікацією та видами оцінки основних засобів підприємства, їх зносом, сутністю і методами розрахунку амортизаційних відрахувань.

План

1. Поняття капіталу підприємства. Виробничі фонди підприємства та їх склад.
2. Поняття та класифікація основних засобів.
3. Оцінка основних засобів.
4. Зношення та амортизація основних засобів.

1. Під капіталом підприємства слід розуміти суму коштів, необхідну для започаткування та здійснення діяльності. Капітал функціонує у формах промислового, торговельного і позичкового капіталів. Власник капіталу, купуючи на ринку товари – робочу силу й засоби виробництва, поєднує їх у процесі праці й після реалізації створеної продукції одержує більшу вартість, ніж була ним авансована.

Залежно від об'єкта вкладення капіталу він поділяється на постійний та змінний. Постійний капітал витрачається на придбання засобів праці. Змінний капітал призначений для придбання предметів праці, наймання робочої сили і формування фінансових коштів.

Залежно від терміну і способів обороту капіталу він поділяється на основний та оборотний.

Основний капітал – це кошти, вкладені в засоби праці та інші необоротні активи.

Оборотний капітал – це кошти, вкладені в предмети праці та інші оборотні активи.

За джерелами формування капітал поділяється на власний та позичковий.

До власного капіталу входять: статутний капітал, пайовий капітал, додатково вкладений капітал, іншій додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток, неоплачений капітал, вилучений капітал.

Засоби виробництва за своїм матеріально-речовим складом становлять виробничі фонди підприємства, усю сукупність яких поділяють на основні та оборотні.

Проте засоби виробництва як сукупність засобів і предметів праці не можна ототожнювати з виробничими фондами, що зумовлено двома обставинами. По-перше, елементи засобів виробництва стають виробничими фондами лише з моменту їхнього безпосереднього використання у виробничому процесі. По-друге, виробничі фонди на відміну від засобів виробництва є виключно вартісною економічною категорією. Це означає, що до виробничих фондів відносять не всі елементи засобів виробництва взагалі, а ті з них, які мають вартість.

Складовим частинам виробничих фондів властиві певні характерні ознаки, за якими можна розрізняти основні та оборотні фонди й обґрунтовано тлумачити сутність та значення цих економічних категорій для відтворювальних процесів.

Основні фонди — це засоби праці, які мають вартість і функціонують у виробництві тривалий часу своїй незмінній споживній формі, а їхня вартість переноситься конкретною працею на вартість продукції, що виробляється, (на платні послуги) частинами єміру спрацювання.

Оборотні фонди — частина виробничих фондів у вигляді певної сукупності предметів праці, елементи яких цілком споживаються в кожному виробничому циклі, змінюють або повністю втрачають натуральну форму і переносять всю свою вартість на вартість продукції, що виробляється (на вартість платних послуг).

2. Основні фонди підприємства — це засоби праці, які мають вартість і функціонують у виробництві тривалий час у своїй незмінній споживній формі, а їхня вартість переноситься конкретною працею на вартість продукції, що виробляється частинами в міру спрацювання.

Основні фонди підприємства у грошовому вимірі називають основними засобами підприємства.

Згідно з П(С)БО 7 основні засоби -- матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).

Для чіткого обліку та оцінки ефективності використання основні засоби необхідно правильно класифікувати. Їх можна згрупувати за такими ознаками: галузевою ознакою, функціональним призначенням, використанням, ознакою належності, матеріальним складом.

За галузевою ознакою основні засоби поділяються на: промислові, сільськогосподарські, будівельні, транспортні, основні фонди галузі зв'язку та інші.

Для відображення участі основних засобів у виробничому процесі підприємств за функціональною ознакою їх поділяють на промислово-виробничі засоби, які прямо чи побічно беруть участь у виготовленні продукції підприємства, та непромислові (невиробничі) засоби, які участі у виробничому процесі не беруть. (їдальні, дитячі садочки, спортивні споруди, будинки відпочинку тощо).

Для обліку, аналізу та планування залежно від їх призначення та за натурально-матеріальним складом основні засоби згідно з П(С)БО 7 «Основні засоби» класифікуються за такими групами:

- земельні ділянки;
- капітальні витрати на поліпшення земель;
- будинки, споруди та передавальні пристрої;
- транспортні засоби;

- інструменти, прилади, інвентар (меблі);
- тварини;
- багаторічні насадження;
- інші основні засоби.

Підприємство може розширити зазначену класифікацію, поділяючи у групах основні засоби на власні, орендовані і такі, що перебувають в експлуатації, запасі, оренди, ремонті, на модернізації, реконструкції, добудові, частковій ліквідації тощо.

Наведені види основних засобів відіграють різну роль у виробничому процесі. Тому та частина основних засобів, яка бере участь у процесі виробництва продукції безпосередньо, відноситься до активних засобів (машин, обладнання, інструменти, приладдя, виробничий інвентар).

Основні засоби, які створюють лише необхідні умови для здійснення процесу виробництва, відносяться до пасивних засобів.

Відповідно до ст. 145 Податкового кодексу України з метою нарахування амортизаційних відрахувань основні засоби та інші нематеріальні активи поділяють на 16 груп (табл. 2.1.)

Співвідношення окремих видів (груп) основних засобів, виражене у відсотках до їх сукупної вартості, характеризує видову (технологічну) структуру засобів праці. Вона тим прогресивніша й ефективніша, чим більше у складі основних засобів питома вага активної частини, що змінюється під впливом багатьох чинників. Видова структура основних засобів підприємства суттєво відрізняється у різних галузях господарства.

3. Облік основних засобів здійснюється в натуральній і вартісній формах.

Натуральні показники (площа, об'єм, кількість одиниць обладнання тощо) використовуються при визначенні виробничої потужності, розробці балансів обладнання і т.д.

Вартісна оцінка необхідна для правильного визначення загального обсягу основних засобів, їхньої динаміки і структури, розрахунку економічних показників господарської діяльності підприємства за певний період. Залежно від стану основних засобів та часу визначення їхньої вартісної оцінки розрізняють вартість: первісну, залишкову, справедливу, переоцінену (відновлена), ліквідаційну, вартість основних засобів, яка амортизується, середньорічну вартість.

Первісна вартість основних засобів – це фактична їхня вартість на момент введення в дію чи придбання.

Відновлена вартість основних засобів – це вартість їхнього відтворення за сучасних умов виробництва. Вона враховує ті самі витрати, що й первісна вартість, але за сучасними цінами. Для забезпечення порівнянності вартісної оцінки основних засобів періодично проводиться їхня переоцінка за відновленою вартістю.

Залишкова вартість основних засобів характеризує реальну їхню вартість, іще не перенесену на вартість виготовленої продукції. Вона є розрахунковою величиною і визначається як різниця між повною первісною (відновленою) вартістю та накопиченою на момент обчислення сумою амортизаційних

відрахувань. Залишкова вартість ще називається балансовою вартістю основних засобів.

Таблиця 2.1.

Класифікація груп основних засобів та інших необоротних активів і мінімально допустимих строків їх амортизації

Групи	Мінімально допустимі строки корисного використання, років
група 1 - земельні ділянки	-
група 2 - капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом	15
група 3 - будівлі,	20
споруди,	15
передавальні пристрої	10
група 4 - машини та обладнання	5
з них:	
електронно-обчислювальні машини, інші машини для автоматичного оброблення інформації, пов'язані з ними засоби зчитування або друку інформації, пов'язані з ними комп'ютерні програми (крім програм, витрати на придбання яких визнаються роялті, та/або програм, які визнаються нематеріальним активом), інші інформаційні системи, комутатори, маршрутизатори, модулі, модеми, джерела безперебійного живлення та засоби їх підключення до телекомунікаційних мереж, телефони (в тому числі стільникові), мікрофони і рації, вартість яких перевищує 2500 гривень	2
група 5 - транспортні засоби	5
група 6 - інструменти, прилади, інвентар (меблі)	4
група 7 - тварини	6
група 8 - багаторічні насадження	10
група 9 - інші основні засоби	12
група 10 - бібліотечні фонди	-
група 11 - малоцінні необоротні матеріальні активи	-
група 12 - тимчасові (нетитульні) споруди	5
група 13 - природні ресурси	-
група 14 - інвентарна тара	6
група 15 - предмети прокату	5
група 16 - довгострокові біологічні активи	7

На практиці часто фактичний рівень фізичного спрацювання та морального зносу об'єкта не збігається з показниками зносу згідно з економічними розрахунками, і його залишкова ціна не відображає його справжньої споживчої вартості. Тому виникає потреба у достовірній оцінці об'єкта з урахуванням його фактичних споживчих властивостей, тобто у визначенні його справедливої вартості.

Справедлива вартість об'єкта основних засобів – це ринкова вартість об'єкта, визначена шляхом експертної оцінки, яку зазвичай здійснюють професійні оцінювачі. Вона визначається як сума грошових коштів, за якою об'єкт основних засобів може бути обмінаний або отриманий в операції між незалежними, поінформованими та зацікавленими сторонами.

Сума коштів або вартість інших цінностей, яку підприємство очікує отримати при ліквідації об'єкта основних засобів після закінчення терміну його використання (експлуатації), за вирахуванням витрат, пов'язаних з його ліквідацією, називається ліквідаційною вартістю об'єкта основних фондів.

Для забезпечення нормального відтворення основних засобів підприємству достатньо відшкодувати у вигляді амортизаційних відрахувань лише різницю між первісною (або переоціненою) та ліквідаційною вартістю об'єкта. Ця різниця становить вартість об'єкта основних засобів, що амортизується.

Середньорічна вартість кожного виду основних засобів визначається додаванням до вартості на початок розрахункового року різниці між середньорічними величинами введення в дію нових і вибуття діючих елементів засобів праці. Середньорічне введення (вибуття) визначають за результатом множення абсолютного його розміру та коефіцієнта функціонування протягом розрахункового року засобів праці, що будуть уведені в дію і виведені з дії, тобто відношення кількості місяців експлуатації до числа 12.

4. Основні засоби в процесі експлуатації піддаються зносу. Знос основних засобів – це втрата ними своєї вартості. Розрізняють два види зносу: фізичний і моральний.

Фізичний знос – це втрата основними засобами технічних властивостей та характеристик в результаті експлуатації, атмосферних впливів, умов збереження.

Моральний знос – це знецінення вартості основних засобів до настання повного фізичного спрацювання під впливом науково-технічного прогресу.

Безперервний процес виробництва потребує постійного відтворення фізично спрацьованих і технічно застарілих основних засобів. Необхідною умовою відновлення засобів праці в натурі є поступове відшкодування їхньої вартості, яке здійснюється через амортизаційні відрахування (амортизацію).

Амортизація основних засобів -- це процес перенесення авансованої раніше вартості всіх видів засобів праці на вартість продукції з метою її повного відшкодування.

Для відшкодування вартості зношеної частини основних засобів кожне підприємство нараховує амортизаційні відрахування, тобто встановлює певну

грошову компенсацію відповідно до розмірів фізичного спрацювання й техніко-економічного старіння. Ці відрахування включають до собівартості продукції, реалізують під час продажу товарів, а потім накопичують у спеціальному амортизаційному фонді, що служить відновленню основних засобів.

Для здійснення економічно вигідного процесу нарахування амортизації важливо правильно вибрати метод амортизації.

Згідно з П(С)БО 7 “Основні кошти” підприємство може використовувати наступні методи амортизації:

1. Прямолінійний (рівномірний).

Річна сума амортизаційних відрахувань розраховується за формулою:

$$\Sigma A = AC / n, \text{ грн.},$$

де ΣA – річна сума амортизаційних відрахувань, грн.;

AC -- це амортизаційна вартість основних засобів, грн.;

n -- корисний термін використання основних засобів на підприємстві, рік.

Амортизаційна вартість основних засобів визначається за формулою:

$$AC = B_n - B_l, \text{ грн.},$$

де B_l – ліквідаційна вартість основних засобів, грн.

B_n – первісна вартість основних засобів, грн.

2. Метод зменшення залишкової вартості.

Норма амортизаційних відрахувань цим методом визначається за формулою:

$$Нам = (1 - \sqrt[n]{\frac{B_l}{B_n}}) \cdot 100\%, \%$$

де $Нам$ -- річна норма амортизації, %.

Річна сума амортизаційних відрахувань цим методом розраховується за формулою:

$$\Sigma A = B_z \cdot Нам / 100\%, \text{ грн.},$$

де B_z -- залишкова вартість основних засобів, грн.

3. Метод прискореного зменшення залишкової вартості.

Річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості основних засобів на початок звітного року та річної норми амортизації, яка використовується при прямолінійному методі амортизації, і подвоюється.

Норма амортизаційних відрахувань визначається за формулою:

$$Нам = 100\% / n, \%$$

При нарахуванні амортизації за допомогою цього методу ліквідаційна вартість не враховується.

4. Кумулятивний метод.

Річна сума амортизаційних відрахувань розраховується за формулою:

$$\Sigma A = AC \cdot K_{\text{кум}}, \text{ грн.},$$

де $K_{\text{кум}}$. -- кумулятивний коефіцієнт.

Він розраховується за формулою:

$$K_{\text{кум}} = \frac{n_{\text{зал.}}}{\sum n},$$

де $n_{\text{зал}}$ -- кількість років, що залишилися до кінця корисного терміну використання основних засобів на підприємстві, рік;

Σn -- сума років строку служби об'єкта основних засобів.

4. Виробничий метод.

Річна сума амортизаційних відрахувань виробничим методом розраховується за формулою:

$$\Sigma A = V_{\text{факт}} \cdot C_{\text{ам}}, \text{ грн.}$$

де $C_{\text{ам}}$ -- виробнича ставка амортизації, грн./од.;

$V_{\text{факт}}$ -- фактичний обсяг виробництва продукції у звітному періоді, натур. од.

Виробнича ставка амортизації визначається за формулою:

$$C_{\text{ам}} = AC / V_{\text{заг}},$$

де $V_{\text{заг}}$. -- загальний обсяг продукції, який підприємство очікує виробити із використанням об'єкта основних засобів, натур. од.

Висновки

Отже, під капіталом розуміють суму коштів, необхідну для започаткування та здійснення господарської діяльності.

Залежно від об'єкта вкладення капіталу він поділяється на постійний та змінний, за джерелами формування -- на власний та позичковий.

Залежно від терміну і способу обороту капіталу він поділяється на основний та оборотний. Основний капітал -- це кошти, вкладені в засоби праці та інші необоротні активи. Оборотний капітал -- це кошти, вкладені в предмети праці та інші оборотні активи.

Засоби праці і предмети праці являють собою засоби виробництва, що, беручи участь у виробничому процесі в натуральній і вартісній формі, в сукупності складають речовинний зміст виробничих фондів. Залежно від специфіки характеру, участі у виробничому процесі і особливостям обороту виробничі фонди поділяються на основні та оборотні. Економічна сутність і матеріально-речовий зміст основних та оборотних фондів служать визначальними характеристиками щодо окреслення їхнього значення у здійсненні відтворювальних процесів, функціонуванні та розвитку будь-якого виробництва.

Основні засоби визначають характер матеріально-технічної бази виробничої сфери на різних етапах її розвитку. Зростання й удосконалення засобів праці забезпечують безперервне підвищення технічної оснащеності та продуктивності праці виробничого персоналу. Знаряддя праці, які є найбільш активною частиною основних засобів, становлять матеріальну основу виробничої потужності підприємства.

Планування відтворення основних засобів, визначення розмірів амортизації, аналізу ефективності їхнього використання велике значення мають правильне врахування і вірогідна оцінка вартості основних засобів. Облік основних засобів здійснюється як в натуральній, так і вартісній формі.

Безперервний процес виробництва потребує постійного відтворення фізично спрацьованих і технічно застарілих основних засобів. Необхідною умовою відновлення засобів праці в натуральній формі є поступове відшкодування їхньої вартості, яке здійснюється через амортизаційні відрахування (амортизацію).

Метод амортизації обирається підприємством самостійно із врахуванням очікуваного способу отримання економічних вигод від його використання за умови дотримання положень П(С)БУ 7 та статті 145 Податкового кодексу України.

Питання для самоконтролю

1. Дайте сутнісну характеристику капіталу підприємства та його складових елементів.
2. Назвіть відомі Вам джерела формування капіталу.
3. Розкрийте економічну сутність і дайте класифікацію основних засобів підприємства.
4. Назвіть види вартісної оцінки основних засобів і розкрийте їх суть.
5. У чому полягає значення та необхідність своєчасного оновлення основних виробничих засобів?
6. Що розуміють під зносом основних засобів?
7. У чому полягає економічна сутність амортизації основних засобів?
8. Охарактеризуйте методи нарахування амортизаційних відрахувань.
9. Назвіть етапи руху вартості основних засобів від їх створення до відтворення.

Рекомендована література

1. Блонська В.І., Васильців Т.Г., Гринкевич С.С., Заярна Н.М. та ін. Економіка підприємства: теорія і практикум (За редакцією доц. Міщенко Н.Г., доц. Яценко О.І.): Навчальний посібник. -- Львів: „Магнолія 2006”, 2008, С. 223 – 252.
2. Бойчик І.М. Економіка підприємства: Навч.посібник.—Вид. 2-ге, доповн. і переробл. -- К.: Атіка, 2007, С. 149 – 194.

3. Економіка підприємства: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / В.В. Краснова, І.О. Ахновська, М.В. Бандура та ін.; за заг. ред, В.В. Красної. – Донецьк: ДонНУ, 2012, С. 113 – 152, 174 -- 196.
4. Ковальчук І.В. Економіка підприємства: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – (Вища освіта ХХІ століття), С. 121 – 247, 272 -- 310.
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затверджене Наказом Міністерства фінансів України № 92 від 27.04.2000р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
7. Скибінська З. М. Економіка та організація виробництва: Навч. посіб / З.М. Скибінська, Т.Г. Гринів. – К.: Знання, 2012, С. 32 – 79.